

STADSHOLMEN

TJÄRKOKAREN 2

Åsögatan 208

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreservatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

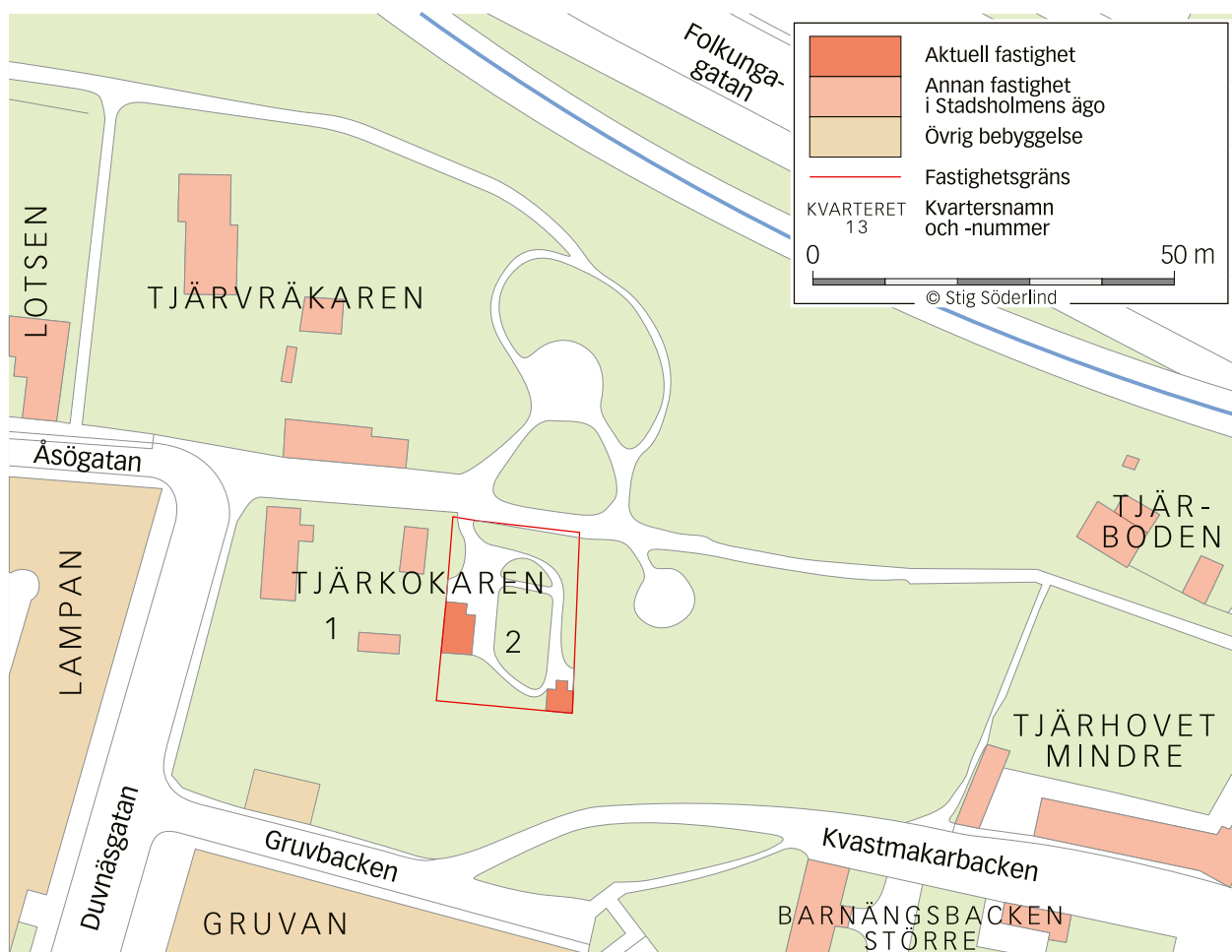
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

HUSET MED DELVIS BORTTAGEN YTTERPANEL 1998. HÄR SYNS EN ÄLDRE IGENSATT DÖRR TILL KAMMAREN OCH ETT FÖNSTER TILL KÖKET. FOTO I. JOHANSSON, SSM 598-0149-2.

Den lilla stugan inom Tjärbokaren 2 tillhör ett av de bäst bevarade exemplen på en äldre bostadsbebyggelse för människor som framför allt arbetat med hantverk. Små, enkla hus av den här typen har annars i stor utsträckning rivits eller byggts om till moderna bostäder. Vid renoveringen 1999 togs dock stor hänsyn till husets egenart.

Det mest skonsamma var att använda det som till exempel konstnärslokal och därför gjordes inga moderniseringar i form av vatten, avlopp och invändiga toaletter. Delar av den äldre byggnadskonstruktionen och snickeriinredningen kunde också bevaras eller nyttjverkas efter äldre förlagor. Tack vare detta kan byggnaden fortfarande berätta om äldre tiders enkla, och tidvis svåra, bostadsförhållanden. Huset och trädgården har ett betydande byggnadshistoriskt och socialhistoriskt intresse och miljön är en omistlig del av Stockholms bebyggelsehistoria.

Fastigheten Tjärbokaren 2 är blåvärderad enligt

Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Åsöberget har, tillsammans med Djurgårdsstaden, den mest omfattande och sammanhängande trähusbebyggelsen i Stockholm. Den enhetliga bebyggelsen har sina rötter i sent 1600-tal och tidigt 1700-tal. Stadens och rikets utskeppning av tjära gjordes under 1600-talet från det så kallade Tjärhovet vid Tegelviken, och från 1687 till 1910 fanns stadens största skepps-

DEN LILLA STUGAN MED SIN RÖDFÄRGADE PANEL, INKLÄDDA FÖRSTUKVIST, HÖGA SKORSTEN OCH STORA TRÄDGÅRD ÄR ETT KARAKTERISTISKT INSLAG BLAND ÅSÖBERGETS BEBYGGELSE. FOTO J. MALMBERG.

varv på platsen. En stor del av varvsarbetarna slog sig ned på det närbelägna Åsöberget och kom att vara i majoritet bland de boende fram till 1800-talets sista decennier. Sägargatan har till exempel fått sitt namn av de många sågare som arbetade vid varvet och också bodde i området. Även folk som arbetade på Beckholmen eller Djurgårdsvarvet hade med båt nära till arbetet och många bodde i Åsöbergets trästugor. Under 1700-talet tillkom nya yrkeskategorier bland de boende allteftersom flera textilmanufaktur etablerades på östra Södermalm.

De då avlägset belägna och bergiga tomterna var utan större värde för staden och uppläts för bostadsbebyggelse mot en relativt låg årsavgift. Flera timmerhus uppfördes under 1700-talets första årtionde och marken fortsatte att tas i anspråk under århundradets första hälft. Tomterna bebyggdes som stadsgårdar med ett eller flera bostadshus och bodar. Även fähus har förekommit. Åsöberget var ett av de områden där trähus fortsatte att uppföras efter 1730-talets förbud mot trähusbyggande. På 1770-talet och under 1800-talets första hälft uppfördes

några tidstypiska putsade stenhus och på 1880-talet byggdes ett par hyreshus vid Folkungagatan. I början av 1900-talet sprängdes Sägargatan ned för att råda bot på de stora höjdskillnaderna och underlätta kommunikationerna. År 1931 sänktes på samma sätt Åsögatan. Åsöbergets trähus ligger därför i dag högre än omgivande stenhus.

Arkivhandlingar berättar att Åsöberget tidigt var ett av stadens fattigaste och mest eländiga områden. Situationen var som på flera andra håll i Stockholm särskilt problematisk under 1800-talets andra hälft då huvudstadens befolkning ökade explosionsartat och trångboddheten var ett enormt problem. Fram till 1900-talets mitt dominerades befolkningen nästan helt av arbetare.

Fastigheterna förvärvades successivt av staden under åren 1881–1927. Ledamoten av stadsfullmäktige, Anna Lindhagen, började på 1910-talet verka för ett bevarande av några äldre stockholmsmiljöer. Samfundet Sankt Erik föreslog 1915, tillsammans med den då ledande stadsplanarkitekten Per Olof Hallman, att några ”gammelkvarter” i stadens ägo

DÖRREN FRÅN FARSTUN TILL KÖKET HAR TRE HALVFRANSKA FYLLNINGAR AV 1700-TALSTYP. T.V. SYNS EN STOLPE MED DEKORATIVT AVFASADE HÖRN FRÅN DEN EN GÅNG ÖPPNA FÖRSTUKVISTEN. VID DEN SENASTE OMBYGGNADEN BYTTES TRE AV FARSTUNS FYRA STOLPAR UT P.G.A. RÖTA. FOTO J. MALMBERG.

borde bevaras som så kallade asylområden; intakta historiska miljöer som kunde ge en mycket bättre bild av äldre tiders levnadsvillkor än några bevarade träkåkar här och var. Till dessa asyler kunde även andra timmerhus flyttas. En av de föreslagna miljöerna var den ålderdomliga och relativt enhetliga bebyggelsen på Åsöberget. Under 1940-talet intensifierades diskussionerna i kulturresevatsfrågan och Stadsmuseet hävdade att Åsöberget, näst efter Vita Bergen, var det område där det var mest angeläget att inrätta ett reservat. Åsöberget blev först ut att rustas upp efter det formella beslutet i stadsfullmäktige att inrätta kulturresevat 1956.

Under de mer än tio år som upprustningen pågick blev åtgärderna i vissa fall genomgripande, bland annat

beroende på husens dåliga skick och myndighetskrav på moderna bostäder med till exempel badrum och högre takhöjder. Vissa hus revs och byggdes upp på nytt, andra kompletterades eller byggdes om. Tack vare detta räddades mycket som annars hade försvunnit, och trots de till synes radikala åtgärderna ger Åsöberget i dag en fin bild av ett äldre Stockholm före 1800- och 1900-talens stora stadsomvandlingar.

HISTORIK

Överskärare och timmermän

Den nuvarande fastigheten var delad i två tomter under 1700-talet och de som bodde här var tidvis släkt med varandra. Den nordliga tomten sträckte sig ungefär från staketet mot nuvarande Åsögatan fram

KAMMAREN MED SIN 1800-TALSKAKELUGN OCH SYNLIGA TAKBJÄLKAR INKLÄDDA MED PAPP. FOTO J. MALMBERG.

till det hus som i dag står här. Den här delen av fastigheten uppläts 1726 till överskärargesällen Nils Persson Lund. Enligt mantalslängden fanns det en byggnad här åtminstone 1731 där timmermannen på Stora varvet Nils Lund och hans hustru bodde. Om överskärargesällen och timmermannen är samma person är inte utrett, och vi vet heller inte hur huset såg ut eller hur stort det var. Gården ärvdes så småningom av timmermannen Nils Lunds son, Lars Nilsson Lund.

Timmermansänkor och en åkare

Någon gång före 1760 förefaller enligt mantalslängden ännu ett hus ha byggts direkt söder om Nils Lunds gård och det är troligen samma hus som fortfarande står här. År 1760 bodde timmermansänkan Ingrid Fogelberg i huset och några år senare testamenterade hon i sin tur gården till Lars Nilsson Lunds syster, timmermansänkan Anna Maria Tammelin.

Den bevarade byggnaden finns beskriven i en

värdering gjord 1782. Gården ägdes då av åkaren Blombergs dödsbo. I värderingsinstrumentet står bland annat:

”Vid bergstrakten ingång till ett härtill hörandes gårdsrum, oinstängt med spjälvirke.

Väster om av timmer en byggnad med brädkvist utanför och contoirt uti till. Ett rum med en större och en mindre fönsterluft, grön kakelugn, bjälktak och trägol. Därinom ett litet kök med en fönsterluft, spis och bakugn, panelat tak och trägol. Överst en vind under torvtak. På gården tvenne brädbodar under torvtak och ett avträde av bräder.”

Huset såg vid den här tiden ut ungefär som i dag men timmerstommen var ännu inte klädd med panel och taket var lagt med torv och inte tegel. Den inklädda förstugan fanns inte, men däremot hade huset en öppen förstukvist, ”brädkvist”. Den kan ha legat på samma plats som i dag, men den kan också ha legat på östra långsidan eftersom man hittade en gammal dörröppning här 1998. Det ”contoirt” som

KAMMARENS
BRÖSTPANEL ÄR DELVIS
NYTILLVERKAD MED
DEN GAMLA SOM
FÖRLAGA.
FOTO J. MALMBERG.

nämns är troligen ett litet förråd. Kammaren hade som i dag två fönster, men tydligen var ett av de mindre än det andra.

Huset under 1800-talet

Omkring 1810 slogs de båda tomterna ihop till en fastighet. Ägare var då varvstimmermannen Johan Holm. Den byggnad som ursprungligen stod på den norra tomten och som bör ha varit uppförd på 1720-talet revs troligen 1845 och ersättning (ev. efter en brand) betalades ut till ägaren Lovisa Margareta Wadman, som fick förbinda sig att inte uppföra någon ny träbyggnad.

Gården brandförsäkrades första gången 1875 och då nämns bara det nuvarande huset. Ägare var då muraränskan Maria Söderberg. I beskrivningen till försäkringen kan man bland annat läsa att huset hade fått brädpanel utanpå timmerstommen, att taket var täckt med tegel och att det fanns en öppen förstukvist på norra gaveln. I köket fanns spis, järnhäll och ett väggfast skåp. Rummet innanför hade kakelugn, panelklätt tak, socklar och tapeter.

Upprustning och renovering

Fastigheten togs över av Stockholms stad 1888 och hyrdes ut som bostad långt in på 1900-talet. Få förändringar har skett under århundradena, men 1999–2000 gjordes en genomgripande renovering.

Arbetet innebar bland annat ny grund, byte av rutten stomme och ytterpanel samt delvis nya golv, paneler och snickerier. Taket lades om och skorstenen murades om och putsades. Åtgärderna gjordes i huvudsak på traditionellt sätt och med stor respekt för husets särart. Timret till stommen kom till exempel från en äldre, riven byggnad i Hälsingland, nya inredningssnickerier gjordes med de gamla som förlaga och äldre bräder och spik återanvändes. Huset används i dag inte som bostad och försågs därför inte med indraget vatten, avlopp och WC. I och med att huset har genomgått få stora ombyggnader tillhör det en av de få bevarade stugorna av det här enkla slaget i Stockholms innerstad.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Huset är klätt med locklistpanel och har ett tegelklätt sadeltak och tre utåtgående tvåluftsfönster med släta omfattningar. Förstukvisten och entrén på gaveln är inklädd och har en utvändig trappa till vinden. Den putsade skorstenen har en förlängd kanal av plåt som ökar draget i eldstäderna.

Interiör

Huset består av den inklädda förstukvisten, ett litet kök och en större kammare som är det enda bostadsrummet. I köket finns en murad spis med kupa

bevarad och en senare insatt järnspis. Väggarnas pärlspont och det väggfasta skåpet är från 1800-talets andra hälft medan dörrfodren mot kammaren och farstun troligen är från 1700-talet. Mot farstun finns en trefyllningsdörr av 1700-talstyp.

Kammaren har nylagt brädgolv och ny bröstpanel av 1700-talstyp. I hörnet står en vitglaserad kakelugn från 1800-talets första hälft och mot köket finns ett äldre, profilerat dörrfoder. Taket har synliga bjälkar och är klätt med papp som skydd för en äldre papp med ursprungliga färgspår.

Trädgården

Den förhållandevis stora trädgården inhägnas av ett rött trästaket med spjälor. Närmast huset ligger en grusplan. Resten av tomten består av gräsmatta och några rabatter. Här finns äldre växter som syrén, rhododendron, trädgårdsiris, schersmin, äppelträd och askar. Trädgården gallrades och rensades 2004 och vissa växter flyttades från gångarna till nya lägen. På gården finns två mindre uthus av okänd ålder, varav ett är utedass.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren "Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar". Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.